

СЕКЦІЯ 6 ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ

СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ КРЕАТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF THE CONCEPT OF PERSONAL CREATIVITY

Креативність особистості є одним із найважливіших аспектів у розвитку сучасної людини, відіграючи ключову роль у професійній і особистісній самореалізації. Це поняття охоплює не лише здатність до генерації нових ідей, але й уміння ефективно застосовувати ці ідеї на практиці. У наукових дослідженнях креативність розглядається як інтегративний феномен, що поєднує когнітивні, емоційні й мотиваційні аспекти особистості. З огляду на стрімкий розвиток технологій і зміну соціальних умов креативність стає невід'ємною складовою успішної адаптації та професійної конкурентоспроможності. Вивчення цього поняття є особливо актуальним у контексті сучасної освіти та психології, адже воно дає змогу краще зрозуміти механізми розвитку творчих здібностей та їх вплив на формування інноваційних підходів до вирішення проблем. У зв'язку із цим дослідження сутнісної характеристики креативності особистості набуває важливого наукового та практичного значення.

Актуальність теми дослідження обумовлена зростаючою роллю креативності в сучасному світі, де інновації та творчі підходи стають визначальними факторами успіху в різних сферах діяльності. Тож поглиблене розуміння сутності креативності, а також її психологічних і педагогічних аспектів є необхідним для підвищення ефективності освітніх програм та розвитку індивідуальних здібностей. Тема також важлива для розвитку сучасної психології особистості, оскільки дає змогу досліджувати механізми творчої самореалізації та їх вплив на формування індивідуальної ідентичності в умовах глобальних викликів.

У статті вперше було детально розглянуто сутнісну характеристику креативності особистості як інтегративного феномену, що поєднує когнітивні, емоційні й мотиваційні аспекти. Аналізувався взаємозв'язок між цими компонентами та їхній вплив на розвиток творчих здібностей. Також досліджувалися специфічні психологічні механізми, які сприяють формуванню креативного мислення в сучасних умовах.

Ключові слова: інновації, креативність, мотивація, особистість, психологія, розвиток, творчість.

Personal creativity is one of the most important aspects in the development of a modern person, playing a key role in professional and personal self-realization. This concept covers not only the ability to generate new ideas, but also the ability to effectively apply these ideas in practice. In scientific studies, creativity is considered as an integrative phenomenon that combines cognitive, emotional and motivational aspects of personality. Given the rapid development of technologies and changing social conditions, creativity becomes an integral component of successful adaptation and professional competitiveness. The study of this concept is especially relevant in the context of modern education and psychology, because it allows us to better understand the mechanisms of the development of creative abilities and their influence on the formation of innovative approaches to solving problems. In this regard, the study of the essential characteristics of creativity of an individual acquires important scientific and practical importance.

The relevance of the research topic is due to the growing role of creativity in the modern world, where innovations and creative approaches become the determining factors of success in various spheres of activity. In this regard, a deeper understanding of the essence of creativity, as well as its psychological and pedagogical aspects, is necessary to increase the effectiveness of educational programs and the development of individual abilities. The topic is also important for the development of modern personality psychology, as it allows to investigate the mechanisms of creative self-realization and their influence on the formation of individual identity in the conditions of global challenges.

For the first time, the article discussed in detail the essential characteristics of individual creativity as an integrative phenomenon that combines cognitive, emotional, and motivational aspects. The relationship between these components and their influence on the development of creative abilities was analyzed. Specific psychological mechanisms that contribute to the formation of creative thinking in modern conditions were also investigated.

Key words: innovation, creativity, motivation, personality, psychology, development, creativity.

УДК 159.9
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.63.22>

Анненков В. М.
аспірант кафедри психології
Державний торговельно-економічний
університет

Постановка проблеми. Креативність особистості є однією з ключових характеристик, що визначають успішність і здатність до інновацій у сучасному суспільстві. Незважаючи на те що феномен креативності досліджується в різних наукових дисциплінах, відсутність єдиного підходу до його визначення й розуміння створює значні труднощі для науковців і практиків.

Проблема полягає в тому, що креативність часто розглядається як абстрактне поняття, без чіткого усвідомлення її структурних компонентів і механізмів впливу на особистісний розвиток. Водночас актуальним залишається питання: яким чином можна точно оцінити рівень креативності особистості й розробити ефективні методи для її розвитку?

Недостатня ясність у розумінні сутності креативності призводить до складнощів у застосуванні цього поняття в освітніх, професійних і соціальних контекстах, що, зі свого боку, обмежує можливості для розвитку інноваційного потенціалу суспільства. Тому існує нагальна потреба в глибокому аналізі поняття креативності, визначенні її ключових характеристик і пошуку шляхів для практичного застосування отриманих знань у різних сферах діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Визначення поняття «креативність» були виведені в роботах Д. Гілфорда, Р. Стернберга, А. Маслоу, Е. Торренса й інших. Механізми розвитку креативного мислення описали Г. Альтшуллер, Е. де Боно, О. Лук, Я. Пономарьов, Е. Торренс та ін. Г. Айзенк і Р. Стернберг описали креативність як інтелектуальну поведінку.

Проблема формування творчої самоактуалізації особистості висвітлюється в роботах Е. Фромма, Р. Кеттел звертає увагу на особливості творчої мотивації, А. Маслоу та К. Роджерс уточнюють поняття самоактуалізації стосовно творчості, а Р. Стернберг та Р. Стернберг розглядають творчість як форму інтелектуальної поведінки. Сучасна психологія має широкий спектр теоретичних, експериментальних і прикладних досліджень природи, структури, компонентів і феноменів творчих здібностей (наприклад, Г. Альтшуллер, А. Лук).

Сучасна українська психологія вивчає творчість з різних позицій. Численні наукові праці вітчизняних фахівців (Є. Гергель, І. Булах, В. Клименко, О. Литовченко, Н. Пов'якель, Т. Розова, О. Кривопишина) присвячені проблемам формування та розвитку творчих здібностей у підлітків і психологічним особливостям їх прояву.

Метою статті є дослідження й визначення сутнісних характеристик поняття креативності особистості, виявлення ключових компонентів і факторів, що впливають на формування та розвиток творчих здібностей індивідуума.

Виклад основного матеріалу. Креативність – це здатність створювати та досліджувати нові й оригінальні ідеї, які відхиляються від усталеного мислення, успішно вирішувати проблеми нестандартними способами та розв'язувати проблеми, які виникають у межах статичних систем. Це здатність бачити проблему під іншим кутом і вирішувати її в унікальний спосіб. Креативне мислення – це революційне та конструктивне творче мислення [2, с. 23].

Прояснивши природу поняття «творчість», можна порівнювати, диференціювати й систематично вивчати її. Так, як зазначають багато вчених у своїх дослідженнях, спочатку твор-

чість розуміли як «регресію на службі его» (Е. Кріс). За основу було взято досвідомі процеси (Л. Кубі); 1979 року С. Аріетті зробив спробу вивчити творчість як певну інтеграцію несвідомих процесів і логічного мислення, давши цій інтеграції назву «третинний процес» [3, с. 397].

Важливим підґрунтям для розгляду цього питання є звернення до науково-теоретичних розробок у психології з проблеми креативності. Зокрема, Р. Пономарьова-Семенова, видатний учений у галузі психології творчості, акцентував увагу на креативності як на надзвичайно багатогранному понятті. На думку цього психолога, вираз «природна креативність» не позбавлений смислу, а отже, природна креативність і людська креативність – це лише різні царини творчості, що, безсумнівно, мають спільне генетичне коріння. Водночас науковці ставлять запитання: «Чи маємо ми право зводити творчість лише до людської діяльності?» [10, с. 12].

Р. Пономарьова-Семенова пише: «Перше визначення поняття “творчість” бажано засновувати на найширшому його розумінні. У цьому разі слід визнати, що творчість притаманна не тільки людині та суспільству, а й неживій та долюдській природі. Творчість є необхідною умовою розвитку матерії та утворення нових форм, а з виникненням цих форм змінюються і самі форми творчості. Творчість людини – лише одна з цих форм» [9, с. 3].

Креативне мислення має цінність у всіх динамічних сферах життя – бізнесі, науці, культурі, мистецтві, політиці – словом, у всіх висококонкурентних сферах життя. У цьому цінність креативності для суспільства.

Креативні люди інтуїтивно відчувають, що потрібно, щоб згенерувати нову ідею або вирішити складну проблему. Вони додають деталь, перевертають все з ніг на голову, винаходять щось кардинально нове, розбирають і збирають заново звичні речі, діють усупереч поширеним стереотипам або просто знаходять спосіб побачити статичну систему в динаміці.

Творче мислення в дітей є позитивним інтегруючим фактором соціалізації, оскільки соціальна діяльність, важлива для соціального дозрівання дитини, за своєю суттю є творчою. Навчаючись досвіду соціального життя, дитина переживає кожен етап цього процесу як суб'єктивне дослідження і творення власного соціального простору.

Креативне мислення є передумовою гармонійного розвитку людини впродовж життя, зокрема вміння аналізувати проблеми, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, вносити проникливі пропозиції, виявляти й формулювати протиріччя, досягати результатів з меншими витратами енергії і більшим задоволенням, краще розуміти ситуації, дії

та рішення. Забезпечення здатності розуміти «множинність» фундаментальних причин і наслідків [11, с. 748].

Пояснення процесу творчої активності в структурі креативності є великою темою, і її обґрунтування важливе для розуміння механізмів розвитку особистості. В українській психології категорії «творчість» і «креативність» мають досить особливий статус стосовно їх прямого перекладу. Вважаємо за необхідне прояснити зміст та основні особливості термінів, що використовуються для опису цих психосоціальних феноменів. Як в англійській літературі, так і в українських публікаціях, дефініція «креативність», що походить від слова «творчість», розуміється як здатність індивіда до творчих дій, результатом яких є нове, відмінне від інших бачення проблеми чи ситуації. Варто зазначити, що вперше цей термін був використаний у 1922 році Д. Сімпсоном для опису «здатності людини відмовлятися від стереотипних думок» [5, с. 7].

На думку Р. Стенберга, ознаками креативності є здатність до розумного ризику, готовність до подолання перешкод, внутрішня мотивація, толерантність до неоднозначності та готовність протистояти думці інших. Згідно з теорією креативності Р. Стенберга, для розвитку творчої активності потрібні шість специфічних, але взаємопов'язаних ресурсів:

1) компетентність: синтетична компетентність (здатність бачити проблеми по-новому, дивергентне мислення). Компетентність: синтетична компетентність (здатність бачити проблеми по-новому, дивергентне мислення), аналітична компетентність (здатність аналізувати та оцінювати ідеї), практична та контекстна компетентність (здатність знаходити практичне застосування абстрактним ідеям);

2) знання: здатність переносити їх як основу для творчої діяльності та творчо використовувати теоретичні знання на практиці (тобто здатність знаходити практичне застосування абстрактним ідеям);

3) мислення: аналізуючи стилі мислення, дослідники підкреслюють, що найбільш важливим для творчості є «законодавчий» стиль, який спрямований на закони дії та розвиток думки [1, с. 390].

Креативна особистість характеризується високим рівнем розвитку творчих здібностей, творчим потенціалом і здатністю створювати діалектично суперечливі системи.

Новий тип освіти безпосередньо пов'язаний зі створенням необхідних умов для того, щоб учень став активним суб'єктом, тобто творчо розвиненою особистістю. Тому можна говорити про соціальне замовлення суспільства на наукові дослідження та психологічну практику в цій галузі з розвитку творчих здібностей учнівської молоді. Проблема розвитку

творчих здібностей особистості залишається актуальною для психологів-теоретиків і психологів-практиків [6, с. 311].

Професор Гарвардського університету Т. Ембейл представляє модель креативності, що базується на взаємодії трьох факторів:

1) навички, пов'язані з галуззю, – знання певної галузі, технічні навички, здібності у спеціалізованій сфері;

2) навички, пов'язані з креативністю, – стиль роботи, інтуїтивні методи генерування нових ідей та особистісні характеристики;

3) мотивація – бажання робити щось заради самого процесу або зацікавленість у діяльності конкретної людини в конкретний час; Т. Ембейл підкреслює роль внутрішньої мотивації, яка виникає як реакція індивіда на внутрішні характеристики завдання, що стоїть перед ним [4, с. 7–21].

Інакше кажучи, незважаючи на визнання важливості цієї теми, в українській психологічній науці досі не створено об'єднувальної теорії механізмів розвитку творчих здібностей особистості. Вроджена природа креативності розкривається в контексті різних теорій особистості, у яких окремо простежуються лінії творчої активності в підлітковому віці.

Креативність особистості є складним і багатогранним феноменом, що відображає здатність індивідуума до генерації нових, оригінальних ідей і підходів у різних сферах діяльності. Вона має кілька ключових аспектів, таких як оригінальність мислення, що передбачає відхід від шаблонних рішень і знаходження нестандартних, новаторських підходів до вирішення завдань [12, с. 44–45].

Гнучкість як важлива складова креативності означає здатність змінювати напрямок мислення або поведінки залежно від ситуації, ефективно адаптуючись до нових умов чи вимог.

Інтуїція і емоційність також відіграють значну роль, адже креативні особистості часто володіють інтуїтивним розумінням ситуацій та здатністю емоційно реагувати на зовнішні стимули, що сприяє виникненню нових ідей [8].

Мотивація до дослідження є ще одним важливим аспектом креативності, оскільки такі люди зазвичай проявляють підвищений інтерес до нових знань і досвіду, прагнуть до самовираження та готові до експериментів. Важливою складовою є також готовність до ризику, прийняття невизначеності й відкритість до невдач, які можуть супроводжувати процес пошуку інноваційних рішень [7].

Таким чином, креативність особистості є не просто здатністю до творчості, але й комплексом когнітивних, емоційних і мотиваційних компонентів, які забезпечують ефективне реагування на виклики та створення чогось нового в будь-якій сфері діяльності.

Висновки. Креативність особистості є багатограним і складним явищем, що охоплює індивідуальні властивості, здатності та способи мислення, які дають змогу людині генерувати нові ідеї, вирішувати проблеми нестандартним чином і виявляти оригінальний підхід до завдань. Сутнісна характеристика креативності передбачає такі ключові аспекти, як гнучкість мислення, здатність до інновацій, а також інтуїтивне й емоційне сприйняття світу.

Креативність тісно пов'язана з можливістю адаптації до змінюваних умов і відкритістю до нового досвіду. Вона є не статичним явищем, а динамічною характеристикою, що постійно розвивається та вдосконалюється через взаємодію з навколишнім середовищем і самоаналіз. Важливою умовою для розвитку креативності є створення сприятливого середовища, яке стимулює проявлення новаторських ідей і забезпечує можливість їх реалізації.

Таким чином, креативність особистості є важливим фактором, що впливає на її успіх у різних сферах діяльності, а також на здатність справлятися з викликами і знаходити нестандартні рішення в складних ситуаціях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Lubart T. Children's creative potential: an empirical study of measurement issues / T. Lubart, C. Pecteau, A.Y. Jacque, X. Caroff // *Learning and Individual Differences*. 2010. № 20. P. 388–392.
2. Антонова О. Є. Сутність поняття креативності: проблеми та пошуки. Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі: [монографія] / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир, 2012. С. 14–41.
3. Бистрова Ю. В. Креативна компетентність особистості: зміст та основні напрямки формування у вищій школі. Концептуальні засади становлення інноваційного суспільства в Україні : монографія / К. М. Андрющенко [та ін.]; за ред. Ю. Є. Атаманової, Г. П. Клімової. Харків, 2015. 6.1. С. 396–407.
4. Войтенко О. В. Розвиток творчих здібностей школярів на уроках літератури. *Педагогіка та психологія : зб. наук. пр.* Харків. 1997. С. 17–21.
5. Дімітрова-Бурлаєнко С. Д. Генеза поняття «креативна компетентність» у контексті психолого-педагогічних досліджень. *Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія»*. Харків, 2017. Вип. 58. С. 3–14.
6. Завгородня О. В., Назаревич В. В., Гордова О. В., Борейчук І. О., Барбашова І. А. Розвиток особистості в сучасному освітньому просторі : [колект. монографія] [ред.: О. В. Горецька; Бердян. держ. пед. ун-т]. Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2013. 329 с.
7. Корольова Л. М. Дослідження структури креативних здібностей особистості. *Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (18–25 квіт. 2016 р.). Запоріжжя, 2016. Вип. 1 (23). URL: http://www.zoippo.zp.ua/pages/el_gurnal/pages/vip23.html.
8. Креативна психологія. Арт-терапія у ДНЗ. Київ : Шкільний світ, 2017.
9. Моляко В. О. Психологічна готовність до творчої праці. Київ : Знання УРСР, 1989. 36 с. С. 25.
10. Пономарьова-Семенова Р. О. Психологічні аспекти розвитку креативності обдарованої особистості. *Обдарована дитина*. 2007. № 7. С. 12.
11. Сапельнікова Т. С. Психологічні особливості активності старшокласників в соціальних мережах INTEGRATION OF SCIENTIFIC AND MODERN IDEAS INTO PRACTICE Stockholm, Sweden 2022, с. 748–752, ISBN – 979-8-88831-926-0 , DOI – 10.46299/ISG.2022.2.8.
12. Сисоєва С. О. Соціальні, психологічні та педагогічні підходи до визначення творчої особистості. *Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм у системі підготовки освітянських кадрів: здобутки, пошуки, перспективи* : монографія / керізн. авт. кол. Н. В. Гузій; Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. 432 с. С. 28–62.